

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ І ПЕРЕДУМОВИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ІНВЕСТИЦІЙНО-БУДІВЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ

*Крисько Ж.Л.
Тернопільський національний економічний університет*

Проведено аналіз стану підприємств інвестиційно-будівельного комплексу як необхідний етап комплексного обґрунтування цільових пріоритетів і концептуальних підходів до здійснення змін.

The analysis of the state of enterprises of an investment-build complex is conducted as the stage of complex ground of having a special purpose priorities and conceptual going is needed near realization of changes.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, інвестиції в основний капітал, джерела фінансування інвестицій, обсяг виконаних будівельних робіт

Актуальність проблеми. У зв'язку з інтеграцією України в світовий економічний простір, одним із завдань економічної політики стає створення умов по забезпеченню інвестиційної привабливості і стійкому функціонуванню вітчизняних підприємств. Незалежно від галузевої приналежності, форм організації виробництва, масштабів діяльності та інших характеристик підприємств виникає об'єктивна потреба і необхідність їх реструктуризації. Цілеспрямовані перетворення, що визначають суть процесу реструктуризації, є одним з важливих чинників розвитку підприємств інвестиційно-будівельної сфери на всіх етапах життєвого циклу і повинні відповідати ринковій кон'юктурі і цільовим пріоритетам діяльності господарюючих суб'єктів [1, с.10]

Будівництво відіграє важливу роль в житті держави і регіональній економіці, оскільки тут зосереджений великий потенціал забезпечення життєдіяльності регіону і держави в цілому.

Аналіз останніх наукових досліджень. Слід зазначити, що проблемам формування нових економічних відносин в будівельному комплексі присвячено чимало наукових праць таких вітчизняних учених, як А.В.Беркута, І.О. Бланк, З.С. Варналій, А.Ф. Гойко. Я.Д. Крупка.

©Крисько Ж.Л.,2009

Б.М.Литвин, А.А. Пересада. П.С. Рогожин. Однак, на наш погляд, без виявлення тенденцій розвитку інвестиційно-будівельної сфери та практичної оцінки стану будівельного комплексу неможливо обґрунтувати необхідність здійснення змін у всіх елементах виробничої системи і параметрах її функціонування.

Метою даної статті є аналіз стану підприємств інвестиційно-будівельного комплексу як необхідний етап комплексного обґрунтувати цільових пріоритетів і концептуальних підходів до здійснення змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продукцією будівельної галузі є здані в експлуатацію заводи та фабрики, електростанції та дороги, шахти та елеватори, школи та житлові будинки, театри та стадіони, тобто нові основні фонди виробничого та невиробничого призначення. Крім створення нових основних фондів, галузь здійснює їх реконструкцію та технічне переозброєння. Таким чином, основним завданням галузі є розширене відтворення та оновлення основних фондів країни. Виконуючи це завдання, будівельна галузь реалізує інвестиції по всіх галузях економіки. Тому її можна вважати інвестиційною галуззю, що виконує локомотивну функцію у русі всієї економіки країни [2, с. 14].

Стан будівельної галузі та перспективи її розвитку визначаються загальним станом економіки України, де протягом 2000-2008 років відмічаються позитивні тенденції.

Як відомо, економічне зростання країни оцінюється приростом ВВП і обумовлюється його позитивною динамікою. Основні економічні показники діяльності галузі на фоні економічного розвитку країни в цілому за 2000-2008 роки наведені у табл. 1. Як свідчать статистичні дані протягом досліджуваного періоду зберігалась тенденція зростання ВВП.

Щорічно зростає абсолютний та відносний розмір ВВП, який утворюється будівельною галуззю. Виняток щодо показника відносного зростання - лише 2002, 2003 і 2004 роки. У 2003 - 2004, 2007 роках індекс "будівельної" частки ВВП до попереднього року суттєво випереджає індекс ВВП по економіці в цілому (у 2003 р. - відповідно 128,2% та 109,4%, тобто на 18,8 пункти; у 2004 р. - відповідно 121,3%

Таблиця 1. Динаміка макроекономічних показників розвитку економіки України у 2000-2008 рр.

Показники	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
ВВП по Україні в цілому, млрд. грн.	170,1	204,2	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	949,9	
Індекс до попереднього року, %	105,9	109,1	105,2	109,4	112,1	102,7	107,3	107,9	102,1	
Внесок галузі "Будівництво" у ВВП України, млрд. грн.	6,4	7,3	7,65	10,3	14,5	16,4	21,2	30,5	33,4	
Частка галузі "Будівництво" у ВВП України, %	3,76	3,57	3,39	3,85	4,20	3,71	3,90	4,23	3,5	
Інвестиції в основний капітал по економіці в цілому, млрд. грн.	23,6	32,6	37,2	51,0	75,7	93,1	125,3	188,5	233,1	
Індекс до попереднього року, %	114,4	120,8	108,9	131,3	128,0	101,9	119,0	129,8	97,4	
Інвестиції в основний капітал по галузі "Будівництво", млрд. грн.	1190	1109	1823	2502	4675	4929	6300	9107	12469	
Індекс до попереднього року, %	90,6	93,2	156,6	129,8	157,6	84,9	115,5	128,6	106,0	
Обсяг виконаних будівельних робіт, млрд. грн.	8429	10122	10041	16539	19365	25462	38031	53676	64363	
Індекс до попереднього року, %	100,4	103,5	94,2	126,5	112,3	93,4	109,9	115,6	84,0	

Власна розробка автора. Джерело для розрахунків: офіційний сайт Держкомстату України www.ukrstat.gov.ua

та 112,1%, тобто на 9.2 пункти, у 2007 році відповідно 113,2% та 107,9%, тобто на 5.3 пункти) [3, с.29].

Більшість науковців погоджуються з думкою, що економічна суть функціонування інвестиційно-будівельної сфери полягає у сформуванні і відтворенні основного капіталу [4, с.35]. У зв'язку з цим обов'язковим елементом аналізу стану даної сфери є дослідження стану інвестицій в основний капітал. Інвестиційна ситуація за аналізований період загалом відповідала тим тенденціям, які були характерні для економіки країни в цілому. Так, згідно статистичних даних за період з 2000 по 2008 роки інвестиції в основний капітал виросли майже в 10 разів (з 23629 млн. грн. до 233081 млн. грн.) [4] (рис. 1).

Порівнюючи динаміку росту інвестицій в основний капітал з минулорічними показниками, необхідно зазначити, що має місце уповільнення зростання (рис.2).

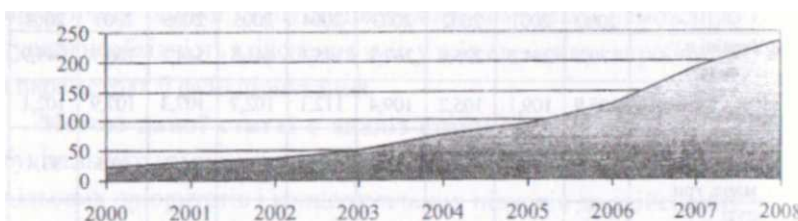

Рис. 1. Обсяг інвестицій в основний капітал по Україні за 2000-2008 роки (млрд. грн.) (Власна розробка автора. Джерело для розрахунків: офіційний сайт Держкомстату України www.ukrstat.gov.ua)

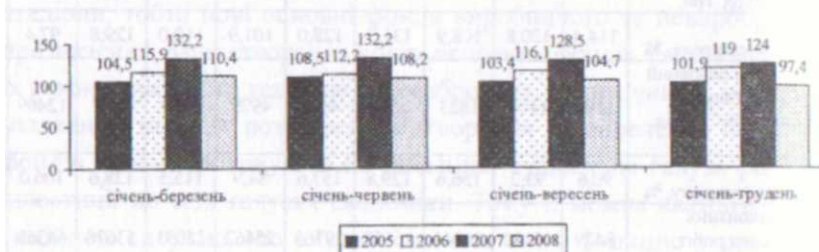

Рис. 2. Зростання інвестицій в основний капітал, у % до відповідного періоду попереднього року (Власна розробка автора. Джерело для розрахунків: офіційний сайт Держкомстату України www.ukrstat.gov.ua)

Причинами цього є як економічні фактори - обмеженість фінансових ресурсів підприємств у зв'язку з черговим підвищенням вартості проміжного споживання (енергозатрат, рівня заробітної плати), так і дія ефекту високої порівняльної бази.

Економічне зростання змінило і деякі якісні характеристики інвестиційного процесу в цілому по країні. Спостерігається сприятлива динаміка зміни структури джерел фінансування інвестицій (табл. 2).

Основним джерелом фінансування капітальних вкладень залишаються власні кошти підприємств. Збільшити обсяги інвестування (номінально у 1,3 рази) за рахунок власних коштів підприємствам вдалось через зростання обсягів прибутку. При цьому частка власна коштів підприємств, що складаються з прибутку, який залишається)

Таблиця 2. Інвестиції в основний капітал організацій за джерелами фінансування

Показники	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Інвестиції в основний капітал, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Приватний сектор	84,9	86,2	85,7	83,4	81,2	85,3	86,5	87,0	87,5	
власні кошти підприємств та організацій	68,6	66,8	65,8	61,4	61,7	57,4	57,8	56,5	56,7	
кредити банків та інші позички	1,7	4,3	5,3	8,2	7,6	14,8	15,5	16,6	17,3	
інші джерела фінансування	14,6	15,1	14,6	13,8	11,9	13,1	13,2	13,9	13,5	
з них:										
кошти населення на індивідуальне житлове будівництво	5,0	4,4	4,2	3,6	3,4	3,3	4,1	4,5	5,0	
кошти населення на будівництво власних квартир							5,6	5,2	4,1	
Державний сектор (бюджетні кошти)	9,2	9,5	8,7	11,1	15,2	9,7	9,8	9,5	9,2	
кошти державного бюджету	5,1	5,4	5,0	7,0	10,5	5,5	5,5	5,6	5,0	
кошти місцевих бюджетів	4,1	4,1	3,7	4,1	4,7	4,2	4,3	3,9	4,2	
Зовнішній сектор (кошти іноземних інвесторів)	5,9	4,3	5,6	5,5	3,6	5,0	3,7	3,5	3,3	

Власна розробка автора. Джерело для розрахунків: офіційний сайт Держкомстату України www.ukrstat.gov.ua

розпорядженні підприємства, нарахованої амортизації основних фондів, у структурі інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування згідно статистичних даних за період 2000-2008 років зменшилась на 11,9 відсоткового пункту (з 68,6 % до 56,7%) [4].

Серед причин можна назвати погіршення фінансового стану інвесторів, зростання частки збиткових організацій, наявність відповідно до законодавства податкових пільг, що дозволяють підприємствам зменшувати прибуток оподаткування для направлення його, зокрема, і на погашення кредитів і відсотків по ним.

У 2008 р. частка фінансування за рахунок власних джерел майже не винилася, зайнявши більше 50 відсотків від всіх джерел фінансування.

Одним з головних показників розвиненості ринкової інфраструктури і ринкових відносин в цілому є частка ресурсів кредитних установ і інвестиційних фондів. Питома вага інвестицій в основний капітал, освоєних за рахунок кредитів банків та інших позик, збільшилась з 1,7% у 2000 році до 17,3% у 2008 році, що характеризує підвищення стабільності, маневреності і ефективності використання капіталу.

В цілому характерним є стабільна участь бюджету, як найбільшого джерела залучених коштів. В структурі інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування частка бюджетних коштів в січні - грудні 2008 року порівняно з відповідним періодом 2007 року зменшилась на 0,3 відсоткових пункти і становила 9,2 відсотка. Поряд з цим, знизилась частка коштів державного бюджету до 5,0 відсотка, а частка коштів місцевого бюджету збільшилась до 4,2 відсотків.

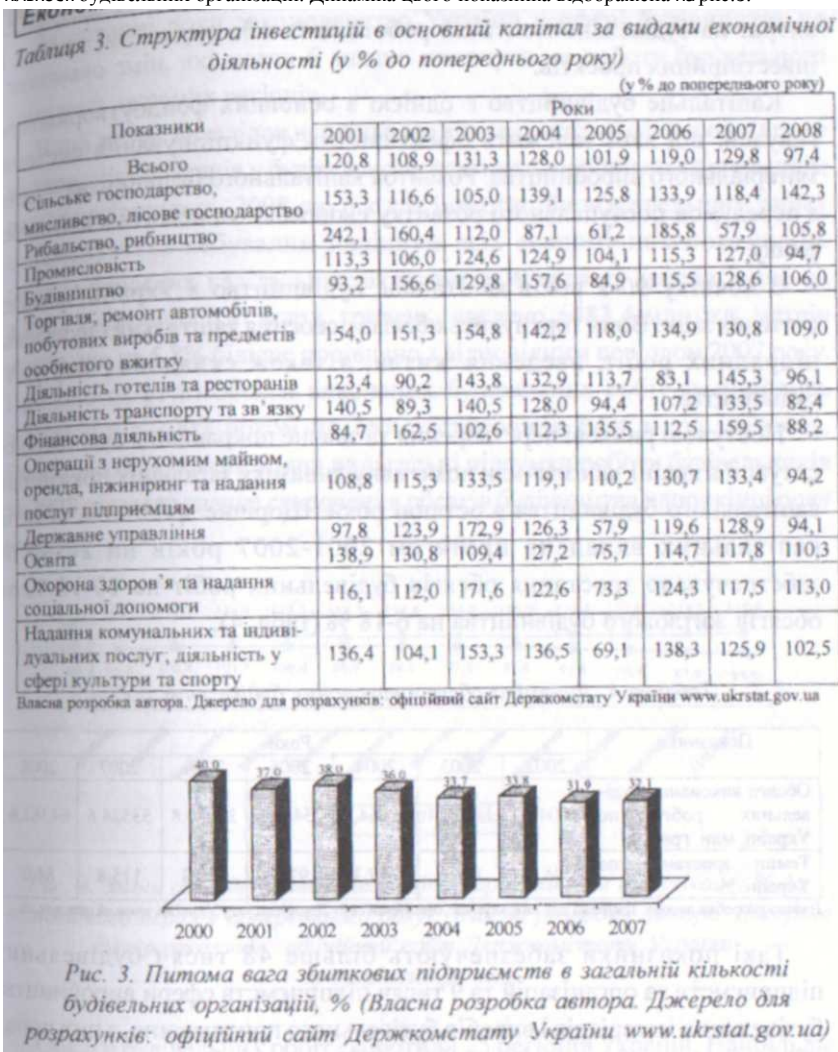
Крім того, для здійснення інвестиційного процесу все активніше залучаються нетрадиційні джерела фінансування. У 2008 р. фінансування капітальних вкладень за рахунок коштів населення на індивідуальне житлове будівництво та на будівництво власних квартир залишається на досить значному рівні - 9,1 відсотка, тобто заощадження населення перетворюються на потенційний інвестиційний ресурс.

Позитивні зрушення в економіці країни в цілому повинні позначитися зокрема і на окремих галузях. Динаміка інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності представлена в табл. 3.

Частка інвестицій в будівництво в загальному обсязі інвестицій у 2000 р. складала 3,7% (або 1190 млн. грн.) але вже в 2008 р. цей показник виріс майже в два рази і склав 5,3% (12469,1 млн. грн.) Очевидно, інвестиції в будівництво за аналізований період набирає темпи розвитку.

Певні зміни зазнала і відтворювальна структура інвестицій, ОПТИ-мізація якої має вирішальне значення для ефективності розширеного відтворення. У 2007 році на технічне переоснащення, реконструкцію підприємств було спрямовано 72,8 % інвестицій.

Ще одним важливим показником розвитку будівельної галузі можна назвати питому вагу збиткових підприємств в загальній кількості будівельних організацій. Динаміка цього показника відображена на рис.3.

Середнє значення за 6 останніх років показника питомої ваги збиткових підприємств в загальній кількості будівельних організацій склало 33,5%, тобто майже половина всіх підприємств галузі не рентабельні. Це говорить про дуже низьку ефективність роботи окремих підприємств. Така збитковість сьогодні пов'язана з дуже високим рівнем витрат на будівельно-монтажні роботи, низькою окупністю техніки інвестиційних проєктів.

Капітальне будівництво є однією з основних фондоутворюючих галузей, від якої залежить ефективність функціонування системи, матеріального виробництва. Розвиток капітального будівництва - одна з передумов поступального розвитку економіки та освоєння світового ринку.

З початку 90-х років капітальне будівництво в Україні зазнало суттєвих змін. Вони торкнулись обсягів освоєння капітальних вкладень підрядних робіт, введення житла, а також складових вартості будівництва.

Поступові ринкові перетворення та значне покращення економічної ситуації в країні забезпечили позитивну динаміку загальних показників капітального будівництва в останні роки. Щорічне зростання обсяги капітальних вкладень протягом 2001-2007 років на 20-30% забезпечувало зростання обсягів будівельних робіт на 10-16 % та обсягів житловою будівництва на 6-18 % (табл. 4).

Таблиця 4. Динаміка обсягів виконаних будівельних робіт

Показники	Роки						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяги виконаних будівельних робіт по Україні, млн. грн	10040,9	13337,4	19364,9	25462,3	38030,8	53524,6	64362,6
Темпи зростання по Україні, %	94,2	126,6	117,3	93,4	109,8	115,8	84,0

Власна розробка автора. Джерело для розрахунків: офіційний сайт Держкомстату України www.ukrstat.gov.ua

Такі показники забезпечують більше 48 тисяч будівельних підприємств та організацій та 9 тисяч підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів і виробів будівельного призначення, з них понад 90% - підприємства недержавної форми власності.

Будівельний бізнес в останні роки потягнув за собою й суміжні галузі й спричинився великою мірою до економічного зростання в країні. Будівельна індустрія стрімко розвивалася, освоювала нові будівельні матеріали й технології будівництва, внаслідок чого Україна нині має вже досить сучасну галузь.

За останні роки законодавство України у сфері будівництва не зазнавало змін, які могли б значно вплинути на роботу будівельного комплексу окремих регіонів.

В той же час внаслідок негативного впливу світової фінансової кризи на економіку ситуація у будівельному комплексі порівняно з попереднім роком погіршилась. 2008-ою рік для інвестиційно-будівельного ринку ознаменувався небувалим падінням всіх економічних показників. Обсяги освоенних капітальних вкладень за 9 місяців зросли лише на 4,7% і становили 137 млрд. гривень, введено 6483,4 млн. кв. метрів житла, що на 5,8% більше порівняно з відповідним періодом 2007 року. При цьому, річні обсяги виконаних будівельних робіт зменшилися порівняно з 2007 роком на 16% і становили 64,4 млрд. гривень. Особливо негативний вплив на загальні підсумки роботи будівельників за 2008 рік мало значне скорочення обсягів будівництва наприкінці року (рис.4).

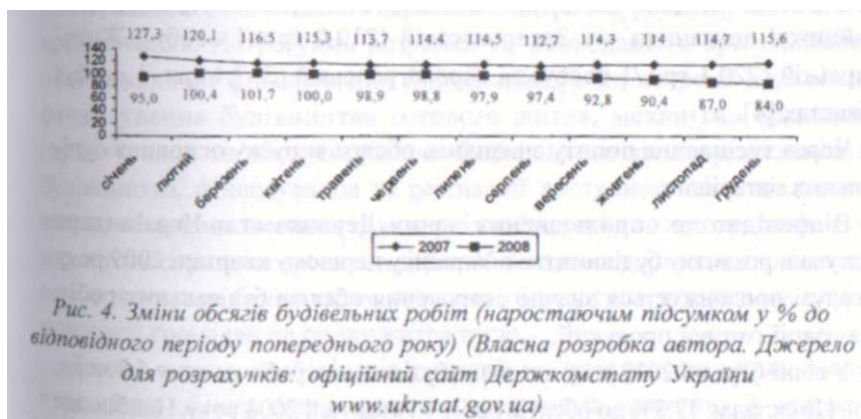

Рис. 4. Зміни обсягів будівельних робіт (наростаючим підсумком у % до відповідного періоду попереднього року) (Власна розробка автора. Джерело для розрахунків: офіційний сайт Держкомстату України www.ukrstat.gov.ua)

Обсяги будівельних робіт скоротили 25 регіонів України. Найбільше скорочення темпів робіт допустили будівельники Вінницької області - на 32,2%, Луганської - на 30,8%, Чернігівської - на 27,2%, Дніпропетровської - на 23,2% областей, Автономної Республіки Крим - на 21,6% та Волинської області - на 21,0%. У місті Києві, де виконано 28,7% загальнодержавного обсягу робіт, обсяги будівництва скоротились на 15,7%, тоді як за 2007 рік спостерігалось зростання на 25,9% [4].

Причини такої динаміки знаходились як у площині кредитування, в тому числі іпотечного, так і були пов'язані із постійним зростанням цін на енергоносії, подорожчанням вартості металоконструкцій. Хоча, слід зазначити, що на цей рік і не очікувалось значною зростання в цій галузі, оскільки в Україні сформувався чіткий трирічний цикл - два роки зростання і один рік - скорочення обсягів будівельних робіт. 2008 рік - це як раз третій рік циклу після зростання протягом 2006-2007 років [5].

Знизився і показник будівельної активності. Так, в цілому по Україні він становив 721,6 грн./1 особу населення, що на 1,5 % менше порівняно з січнем — липнем 2007 року (таблиця 5). Серед регіонів найвищим цей показник є у місті Києві -3885,6 грн. на 1 особу, що 5,4 рази перевищує середній показник по Україні, а також у місті Севастополі (785,01 грн./1 особу), Донецькій (779,2 грн./1 особу) та Полтавській (754,5 грн./1 особу) областях. Найнижчі показники - у Закарпатській (210,0 грн./1особу), Житомирській (220,1 грн./1 особу) та Кіровоградській (257,4 грн/1 особу) областях [4]. Через зменшення попиту знизилась обсяги випуску основних будівельних матеріалів.

Відповідно до оприлюднених даних Держкомстат України про підсумки розвитку будівництва в Україні у першому кварталі 2009 року у галузі продовжується значне скорочення обсягів будівельних робіт, реалізації готової продукції.

У січні — березні 2009 року виконано будівельних робіт на суму 6,3 млрд. грн. Це складає 43.3% до обсягів робіт у I кварталі 2008 року. Найбільше скорочення обсягів будівельних робіт відбулося у Черкаській та Волинській областях. У Черкаській обсягів виконано 20,8% робіт у порівнянні з I кварталом 2008 року, у Волинській відповідно - 23,7% [4].

З початку року уповільнились темпи зростання обсягів довгострокового кредитування банками суб'єктів підприємницької діяльності, відсоткова ставка по кредитах становить 20-30 відсотків. Тенденція до зростання відсоткових ставок банківських кредитів створює неприйнятні для багатьох будівельних організацій умови їх отримання. Припинено надання деякими банківськими установами кредитів під заставу незавершеного будівництва.

Така ситуація призводить до зменшення обсягів обігових коштів будівельних підприємств та змушує їх призупиняти будівництво з метою пошуку інших джерел їх поповнення.

Вирішення зазначеного питання на державному рівні та зміна умов надання кредитів сприятиме фінансовій стабілізації підприємств, забезпечить безперервність процесу будівництва.

Внаслідок фінансової кризи практично згорнуто кредитування купівлі житла громадянами України. Відмічається зниження рівня іпотечного кредитування населення для придбання житла (в деяких - з 15 до 5 %) через збільшення відсоткових ставок з 14 до 20 відсотків та зменшення термінів кредитів з 30 до 5-10 років [5].

Нагальною є необхідність державної підтримки розвитку іпотечного кредитування. Потребують розробки та законодавчого врегулювання нові механізми фінансування будівельних робіт, зокрема механізми фінансування будівництва готового житла, механізми надання, гарантування та обслуговування будівельного кредиту, механізми будівництва, фінансування та реалізації доступного та соціального житла, механізми знесення та модернізації застарілого житлового фонду, механізми сприяння органами державної влади та органами місцевого самоврядування будівництву житла та підвищення купівельної спроможності громадян на ринку житла тощо.

Таким чином, стабілізація ситуації на кредитному ринку щодо нарощення обсягів довгострокових кредитів та зниження їх вартості сприятиме фінансовій стабілізації підприємств галузі, забезпечить безперервність процесу будівництва.

Заходи, які вживалися органами державної влади України у напрямку зменшення впливу фінансово-економічної кризи на будівництво поки, що несистемні і малоефективні.

Криза, попри те, що за визначенням має негативне забарвлення, прояви та результати, дозволяє робити певні узагальнення або ж навіть будувати концепції майбутнього розвитку.

У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність реструктуризації підприємств інвестиційно-будівельної сфери, тобто здійснення якісних змін у всіх складових цієї цілісної системи.

Висновки. Таким чином, комплексне дослідження стану і тенденцій функціонування інвестиційно-будівельного комплексу у взаємозв'язку з макроекономічною ситуацією дозволяє сформулювати наступні висновки:

- роль і місце інвестиційно-будівельної сфери в процесі відтворення основного капіталу визначають особливу актуальність і пріоритетність проведення цілеспрямованих перетворень підприємств, що входять до неї як базисної умови забезпечення економічного зростання;

- ключовим елементом перетворень слід вважати формування цілісної і ефективної системи управління здійснюваними змінами. Очевидно, що кардинальні умови цілісності і ефективності можуть бути забезпечені тільки на основі адекватного теоретико-методологічного і методичного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верстина Н.Г. Реструктуризация предприятий инвестиционно-строительной сферы: монография / Н.Е. Верститна. - М: МГСУ, 2002. - 338 с.
2. Измайлова К.В. Финансовый анализ в строительстве: навч. посібник / К.В. Измайлова. -К., 2007. - 236 с.
3. Статистичний щорічник України за 2007 рік. - К.: ГОВ "Видавництво "Консультант", 2008. - 572 с.
4. Литвин Б.М. Економічні відносини в інвестиційно-будівельному комплексі: науково-практичний посібник / Б.М. Литвин, З. Б. Литвин, С.М. Скочиляс. -Тернопіль: Економічна наука. 2007. - 224 с.
5. Офіційний сайт Держкомстату України [Електрон, ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
6. Офіційний сайт Міністерства економіки України [Електрон, ресурс]. - Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>